

Akademie výtvarných umění v Praze
Studijní program Výtvarná umění
Ateliér Intermédia II

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Undercurrents

Vypracovala: Mia Milgromová

Vedoucí diplomové práce: doc. MgA. Pavla Sceranková Ph.D., prof. Mgr. art. Dušan
Zahoranský

Oponentka diplomové práce: Mgr. Tereza Jindrová

Akademický rok 2023/2024

Řeky, potok, studna, bouřka, pot, moře a oceány, moč, mlha, mrholení, odtékání, absorpce, ledovec, rosa, poušť. Slza.

Projekt Undercurrents intuitivně zkoumá témata vzájemné propojenosti, kontaminace a filtrace. Vychází z teoretické báze nového materialismu a s ním spjaté Astridy Neimanis, Karen Barad a Jane Bennett. Vzniká jako zamyšlení nad hmotou či materiálem a zabývá se údržbou a obnovou v ekologické i osobní rovině.

Přírozené filtrační systémy vody využívám jako metaforu nejen k širší ekologické kontaminaci, ale také k osobní očistě a procesu absorpce smutku. Voda může být kontaminovaná, přívětivá, slaná, může být stagnující, nebo vysychající. Vždy je ale v určitém pohybu, nesoucí informace o svém okolí a o své ekologické paměti. Pomalu protéká jednotlivými geologickými vrstvami, vsakuje se do země a zbavuje se znečišťujících látek. Jak tvrdí Jo Handelsman, voda je "pohyblivým činitelem půdy, odděluje částice od půdního povrchu a unáší je do říček, strží a potoků. Setkává se se zemí při záplavách, zavlažování a deštích, které jsou obzvláště důležité kvůli síle, s jakou dešťové kapky dopadají na zem. Jednotlivé dešťové kapky se mohou zdát jemné, ale jejich společná síla půdu tříští a vyživuje."¹ Komplexita systémů, jejich provázanost a společná síla se stává výchozím bodem pro mé práce, oscilující mezi poetickou symbiózou a rozpadem jednotlivých částí.

Současná teoretička Astrida Neimanis se ve své knize *Bodies of Water* zabývá propojeností vodních těl a těles; organismy, bakterie, kanály i oceány jsou zde definovány neustálou výměnou a propustností. Voda se stává společným prvkem i metaforou, skrze něž můžeme nahlížet bytí v kolektivní propojenosti a vzájemnosti, v níž dochází k podpůrné spolupráci napříč druhy. Neimanis hovoří o tzv. permeabilitě těla, nemožnosti ho striktně ohraničit a tudíž ani oddělit od vnějších procesů. Její myšlenka celoplanetární, materiální propojenosti je radikálním přechodem od individualistického, nadřazeného pojetí člověka k dynamickému spoluutváření jednoho těla či ekosystému (myšlenka, jež má paralelu v teorii Gaia, kterou v 70. letech publikovali Lynn Margulis a James Lovelock). Dialektiku jinakosti Neimanis nabízí jako východisko k odlišnému, horizontálnímu způsobu vnímání politického a etického jednání. Ursula K. Le Guin ve svém eseji *Carrier Bag Theory* předkládá teorii, v níž prvním lidským nástrojem není oštěp (nebo jiná zbraň), ale nádoba či vak.

¹ Jo Handelsman, *A World Without Soil*. Yale University Press 2021. s. 105

Linearita naší percepce historie a s ní spojených narativů se v této teorii mění v chaotickou reprezentaci sběru, sdílení, nepřetržitého pohybu a výměně. Potřeba věci uchovávat a přenášet nám také dává možnost vytvářet mezi obsahy nádob vztahy, kontextualizovat je a vyprávět o nich příběhy. Podle Neimanis se podobně i naše těla stávají vodnatými, porézními nádobami, které musíme chápat v jejich širší celistvosti a návaznosti. Touto „hydro-logikou“ můžeme pozorovat řetězec, v němž „lidská těla pohlcojí těla z rezervoárů, zatímco těla z rezervoárů jsou napájena těly deště, těla deště padají do těl oceánů, těla oceánů aspirují těla ryb, těla ryb jsou pohlcována těly velryb - ty nakonec klesají ke dnu jako mořský sníh, jistý druh podvodního počasí, kde hnijí a jsou znovu pohlčeny temným břichem oceánu.“²

Jako archiv můžeme vnímat nejen vodu, ale celé spektrum entit, materiálů nebo věcí. Teoreticky a teoretici nového materialismu (filosofického proudu z konce 20. století zabývajícím se povahou materiálního světa a naší pozicí v něm) si pokládají otázku, zda „není možné představit si hmotu jinak: třeba jako živou materialitu, která se sama přetváří a je nasycena zprostředkujícími (agency) schopnostmi a existenciálním významem, které se obvykle nacházejí v oddělených, ideových a subjektivistických sférách?“³ Zásadním momentem v teoriích nového materialismu je důraz na celek, tvořený nejen jednotlivými činiteli, ale především jejich vzájemnými vztahy, které utváří předem nedeterminovatelné synergie. Karen Barad hovoří o konceptu „intra-aktivity“, který rozumí dějům jako spleťtým, dynamickým vztahům, jež jsou v neustálém vývoji, navzájem se ovlivňují a nemůžeme je proto chápat odděleně. V tomto kontextu také připouští nemožnost úplné separace „věcí“ a tudíž klasické objektivitu.⁴ Fascinujícím procesem těchto myšlenkových obrátů je snaha definovat nedefinovatelné (nebo těžko popsatelné) s vědomím inherentní nemožnosti úplného poznání skrze pojmy, které jsou vždy pouze abstrakcí konkrétní skutečnosti. Tímto vymezením se vůči lingvistické větvi feminismu se do jisté míry vzdáváme úplné racionalizace a necháváme prostor procesu neustálé rekonfigurace a stávání se.

² Astrida Neimanis, *Bodies of Water: Posthuman Feminist Phenomenology*. London: Bloomsbury, 2017. s. 3

³ Coole, Diana, Samantha Frost, eds. *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*. Durham, NC: Duke University Press, 2010.

⁴ Karen Barad, *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press 2007. s. 141

Podobně jako události nahlížené okem nového materialismu, ve svých projektech pracuji s asambláží, v níž mi jde o novou vztahovost, o nečekaná setkání a proměnlivé významy, nebo metaforu, které jsou závislé na poloze pozorujících. Jane Bennett využívá pojem „thing-power”, kterým označuje schopnost obyčejných, člověkem vytvořených věcí překračovat svůj status předmětů a projevovat stopy nezávislosti, nebo živosti⁵. Hmota s námi komunikuje, spoluutváří prostředí, v němž žijeme a podílí se tak na (nejen)lidské zkušenosti. S pojmem filtrace pracuji velmi intuitivně - setkávají se zde a vzájemně se ovlivňují minerály, voda, organický život i civilizační odpad. Jde o zásadní proces údržby, vyžadující velké množství času a spolupráce. Lidská přítomnost se stala silou, která narušuje a přetváří fyzickou i chemickou podobu Země, jde o „pomalé násilí, operující na škále zemského hlubokého času. Velká část dopadů antropocénu totiž zasahuje i miliony let staré geologické vrstvy - prehistorické uspořádání Země, které je těženo pro uspokojení krátkodobých potřeb moderní společnosti.”⁶

V rámci své diplomové práce se věnuji tématu znečištění a symbiotických vztahů. Projekt úzce navazuje na předešlé práce a rozšiřuje jejich vizuální jazyk i materiálový experiment. Element dekonstruovaných filtračních systémů využívám jako nástroj k vyprávění o ekologické kontaminaci a obnově. V instalaci "Undercurrents / The Water Drinks Me" jsou ústředním bodem nepravidelné kapky, nebo také slzy z křišťálového skla a nerez, zavěšené do site-specific instalace, která mění celou podlahovou plochu v jakousi probíhající stavební práci, odhalující jednotlivé vrstvy země, kterými se přirozeně filtruje voda. Chůze a pohyb v instalaci je možný pouze po cestě, vestavěné nad zmiňovanými vrstvami, v nichž figuruje několik dalších objektů, které navazují vzájemný dialog a vrství obrazové i narativní linky. Instalace je provázána pomalou cirkulací dešťové vody, odkazující na symbiotické cykly, vodní krize a s nimi spojenou tělesnost. Prostorové objekty vytvářím z organických, nalezených i anorganických materiálů, jakými jsou hlína, kov, písčité kameny, mořské řasy, včelí plástve a sklo.

Materiálový výzkum a experimenty jsou zásadními body mého tvůrčího procesu - zajímají mě vztahy či napětí mezi přírodními a syntetickými materiály, způsoby, kterými se doplňují, nebo zviditelňují vzájemnou křehkost. Praktickým překračováním dualismu mezi organickou a neživou hmotou se

⁵ Jane Bennet, *Vibrant Matter*. Duke University Press 2010.

⁶ Jiří Sirůček, *Neklidné hranice: Posthumanistická planetární (po)etika*. Display 2022. s. 64

pokouším o provázání zkušeností, nebo o jakousi spekulativní hru v níž kovy vrůstají do dřeva a původně měkké materiály se ocitají v těžkých tělech. Od klasického starověku až do 18. století se věřilo, že minerály a kovy rostou pod zemí stejně jako organická hmota. V podobných fiktivních koncepcích se věda vlévá do poezie, stává se neuchopitelnou a zároveň nabízí obrovský horizont možností, neohraničených a nedogmatických. „Je to poznání vtělené (embodied) a zanořené v materiální skutečnosti (embedded), což dnes nesporně patří k nejdůležitějším směrům myšlení ukazujícím do budoucnosti.”⁷

⁷ Milena Bartlová, Co je, co není a co by mohl být umělecký výzkum. Art Antiques 2023. (<https://www.artantiques.cz/co-je-co-neni-a-co-by-mohl-byt-umelecky-vyzkum>)

Seznam literatury:

Astrida Neimanis, *Bodies of Water: Posthuman Feminist Phenomenology*. London: Bloomsbury, 2017

Jo Handelsman, *A World Without Soil*. Yale University Press 2021

Jane Bennet, *Vibrant Matter*. Duke University Press 2010

Jiří Sirůček, *Neklidné hranice: Posthumanistická planetární (po)etika*. Display 2022

Karen Barad, *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press 2007

Coole, Diana, Samantha Frost, eds. *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*. Durham, NC: Duke University Press, 2010

Milena Bartlová, *Co je, co není a co by mohl být umělecký výzkum*. Art Antiques 2023 (<https://www.artantiques.cz/co-je-co-neni-a-co-by-mohl-byt-umelecky-vyzkum>)

Mia Milgromová

15.5. 2024